

Економічні науки

УДК 338.246.87

Животок Едуард Борисович

*студент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Київського національного університету технологій та дизайну*

Животок Эдуард Борисович

*студент кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Киевского национального университета технологий и дизайна*

Zhyvotok Eduard

*Student of the
Department of Finance and Financial and Economic Security of the
Kyiv National University of Technologies and Design*

Белялов Талят Енверович

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Київський національний університет технологій та дизайну*

Белялов Талят Энверович

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Киевский национальный университет технологий и дизайна*

Bielialov Taliat

*PhD, Associate Professor of the Department of
Finance and Financial and Economic Security
Kyiv National University of Technologies and Design*

**КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВО-
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
КОММЕРЧЕСКАЯ ТАЙНА В СИСТЕМЕ ФИНАНСОВО-
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

COMMERCIAL SECRET IN THE SYSTEM OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

Анотація. Визначено необхідність управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві. Здійснений аналіз поняття та складових, що формують комерційну таємницю на підприємстві. Надана оцінка обсягів фінансування підприємствами в Україні заходів з охорони власної комерційної таємниці. Запропоновані певні шляхи щодо основ побудови ефективної системи охорони комерційної таємниці на підприємстві.

Ключові слова: безпека, комерція, таємниця, охорона, підприємство, принципи, фінанси, інформація, система.

Аннотация. Определена необходимость управления финансово-экономической безопасностью на предприятии. Осуществлен анализ понятия и составляющих, которые формируют коммерческую тайну на предприятии. Предоставлена оценка объемов финансирования предприятиями в Украине мероприятий по охране собственной коммерческой тайны. Предложены определенные пути построения эффективной системы охраны коммерческой тайны на предприятии.

Ключевые слова: безопасность, коммерция, тайна, охрана, предприятие, принципы, финансы, информация, система.

Summary. The necessity of management of financial and economic security at the enterprise is determined. The analysis of concept and constituents which form a commercial secret on an enterprise is carried out. The estimation of volumes of financing enterprises is given in Ukraine of measures on the guard of own commercial secret. The certain ways of construction of the effective system of guard of commercial secret are offered on an enterprise.

Key words: safety, commerce, secret, guard, enterprise, principles, finances, information, system.

Постановка проблеми. Сучасний етап економічного розвитку України потребує визначення та впровадження нових підходів та методів управління фінансово-економічною безпекою вітчизняних підприємств. Вдосконалення механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства гарантуватиме протидію загрозам фінансового характеру та визначатиме стабільний розвиток підприємства, його прибуткове функціонування та підвищення його економічного потенціалу.

В умовах жорсткої конкурентної боротьби і впливу негативних зовнішніх і внутрішніх чинників на рівень фінансово-економічної безпеки підприємства змушені створювати систему захисту економічних інтересів підприємства, сильне місце в якій займає захист комерційної таємниці. У зв'язку з цим проблеми захисту комерційної таємниці були й залишаються актуальними як для науковців, так і для практиків.

Питанням захисту комерційної таємниці приділяється значна увага в дослідницьких працях закордонних та вітчизняних учених. Зокрема, проблеми захисту комерційної таємниці досліджувалися багатьма вченими, які спеціалізуються в сфері економічної або інформаційної безпеки підприємств, такими як Г. Андрощук, Т. Кашаніна, В. Крилов, Ю. Макогон, Ю. Назарова, Ю. Плаксин, О. Перовская, Г. Раєвський, Е. Сергеева, В. Соловйов, А. Фатьянов, В. Ярочкін та ін.

Постановка завдання. В умовах сьогодення одними з найважливіших завдань перед кожним підприємством стають розроблення і реалізація системи фінансово-економічної безпеки у сфері захисту власної комерційної таємниці. Українські підприємства змушені адаптуватися до умов політичної і соціально-економічної нестабільності та вести пошук адекватних рішень складних проблем і шляхів зниження загроз своєму функціонуванню.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку господарюючих суб'єктів України надзвичайно важливим є

питання організації процесу системи управління щодо упередження та нейтралізації небезпек і загроз, а також актуалізації потенційних можливостей підприємства щодо забезпечення нормального рівня фінансово-економічної безпеки а також підвищення ефективності його функціонування.

Становлення ринкових відносин в Україні проходить під впливом негативних чинників, серед яких найбільше значення мають: загострення конкурентної боротьби; збільшення монополізації ринку; встановлення контролю кримінальних структур над певними галузями економіки підприємства; зростання державного регулювання економіки і посилення тиску на суб'єкти господарювання з боку державних органів, недосконалість чинного законодавства в сфері економічних відносин, зокрема відсутність правових норм, які б конкретно регламентували питання організації і управління безпекою підприємства і, як наслідок, повна незахищеність підприємницьких структур перед зазначеними вище чинниками.

Дія цих чинників значно посилилась в умовах кризи, яка як ніколи гостро, поставила перед підприємцями першочергове завдання захисту своїх законних економічних інтересів шляхом створення комплексної системи фінансово-економічної безпеки, ключове положення в якій закономірно займає захист комерційної таємниці конкретного суб'єкта підприємницької діяльності.

Нині проблема захисту комерційної інформації стоїть дуже гостро, оскільки являє собою цінний складник професійної діяльності сучасного суспільства.

Представники інформаційно-правової науки здійснювали свої дослідження в цьому напрямку, зокрема А.І. Марущак у своїй роботі «Інформаційне право: доступ до інформації» визначає таємну інформацію як відомості, «що становлять державну або іншу передбачену законом

таємницю (банківську, комерційну, службову, професійну, адвокатську, тощо), розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі» [5].

Також дослідження у сфері інформаційно-правової науки проводились І.В. Смольніковою, їх результати відображені в роботі «, що охороняється законом таємниці в кримінальному процесі», зокрема: «з моральних позицій таємниця уособлює комплекс важливих для існування окремої особи, суспільства або держави етичних категорій, ставлення до яких з боку держави означає певний рівень її цивілізованості та демократичності».

У Цивільному кодексі України поняття комерційної таємниці трактується як інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складників є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та є предметом адекватних наявним обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. З наведеного визначення можна виділити ознаки комерційної таємниці, а саме: інформаційна таємниця; таємність; комерційна цінність; з обмежений доступом [6].

Усі види інформації, які можуть вважатися комерційною таємницею, умовно можна розділити на дві групи: технічна інформація і комерційна інформація.

До першої групи належать незапатентовані науково-технічні розробки, бази даних та інші комп'ютерні програми, створені підприємством, усі види «ноу-хау», технічні проекти, промислові зразки, незапатентовані товарні знаки тощо. Слід мати на увазі, що об'єкти інтелектуальної власності, щодо яких отримано патенти або авторські свідоцтва, до складу комерційної таємниці зараховувати нема сенсу, оскільки подібні об'єкти охороняються відповідним законодавством.

До другої групи віднесено умови контрактів, дані про постачальників і покупців, інформація про переговори, маркетингові дослідження, дані про розрахунок відпускних цін, розміри знижок тощо.

Також Цивільним кодексом України визначено, що комерційна таємниця є об'єктом інтелектуальної власності. Відповідно, майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором.

Зокрема, до майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать:

- право на використання комерційної таємниці;
- виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом, а саме Цивільним кодексом України.

У свою чергу, Господарським кодексом України визначено, що суб'єкт господарювання, який є власником технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Строк правової охорони комерційної таємниці обмежується в часі.

Гарантії права на комерційну таємницю можна розділити на загальні та спеціальні. До загальних гарантій належать гарантії суб'єктивних прав на комерційну таємницю, які надаються кожному громадянину; спеціальні гарантії реалізації – це система передбачених законодавством засобів, спрямованих на вільне придбання і здійснення прав на комерційну

таємницю, усунення перешкод у їх реалізації та ефективний захист від порушень цих прав [4].

Отже, склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються самостійно її власником або керівником підприємства з дотриманням норм чинного законодавства, саме захист комерційної таємниці є найбільш важливим питанням у процесі використання такої інформації.

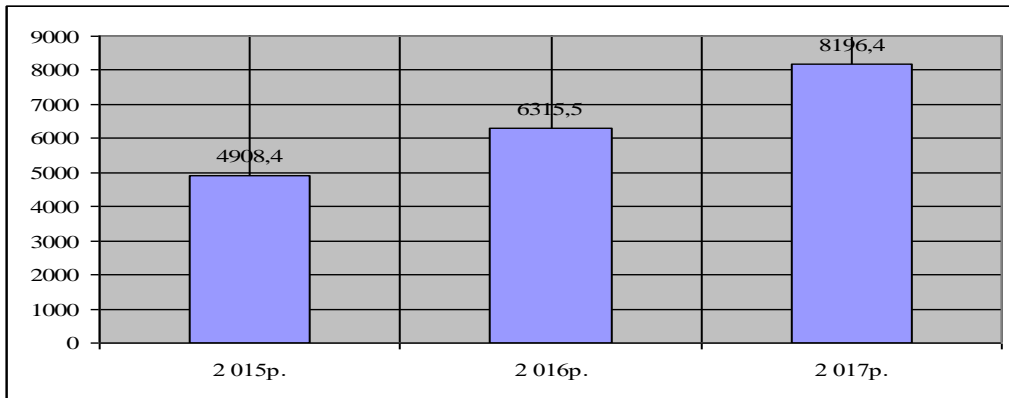
Протягом 2015-2017 рр. підприємствами України за рахунок усіх джерел фінансування освоювалося капітальних інвестицій у нематеріальні активи у тому числі на придбання інформаційних засобів захисту інформації у розмірі 13,8-19,5 % від ВВП (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка інвестицій у придбання нематеріальних активів в цілому та придбання інформаційних систем захисту інформації в Україні у відсотках до ВВП за період з 2015-2017 рр., % [6]

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Придбання нематеріальних активів	0,9	0,6	0,5
У тому числі на придбання інформаційних систем щодо автоматизації процесу управління та захисту власної комерційної інформації	0,6	0,2	0,2

Також, згідно результатів аналізу статистичних даних протягом 2015-2017 рр. підприємствами в Україні на придбання інформаційних систем щодо автоматизації процесу управління та захисту власної комерційної інформації витрачалося лише 0,2-0,5 % ВВП. Найвищі обсяги таких витрат підприємств та організацій зафіксовано у 2017 р., менші – у 2015-2016 рр. (рис. 1).

Рис 1. Інвестиції підприємств в Україні на придбання інформаційних систем щодо автоматизації процесу управління та захисту власної комерційної інформації, млн. грн [6]

Таким чином, охорона конфіденційної інформації підприємствами в Україні, що становить комерційну таємницю, може бути забезпечена комплексом юридичних, фізичних, технічних і психологічних заходів, а саме:

- розробка інструкцій/положень про забезпечення збереження комерційної таємниці;
- облік осіб, які отримали доступ до інформації, що становить комерційну таємницю, і/або осіб, яким така інформація була надана або передана;
- регулювання відносин із використання інформації, що становить комерційну таємницю, працівниками на підставі трудових договорів та контрагентами на підставі цивільно-правових договорів.

Знаючи головні канали та джерела інформації, яка носить характер комерційної таємниці, можливо запропонувати систему заходів з її захисту, яка повинна відрізнятися ефективністю, простотою, керованістю та носити всеохоплюючий характер.

По-перше, для створення системи із забезпечення інформаційної безпеки суб'єкта господарювання необхідно:

- виявити інформацію, яка буде носити характер комерційної таємниці;
- встановити місця її накопичення;
- визначити найбільш вірогідні канали та джерела її витікання;
- оцінити ефективність заходів з її захисту;
- закріпити співробітників суб'єкта господарювання, відповідальних за різні напрями забезпечення захисту інформації;
- розробити систему контролю за здійсненням вказаних заходів.

По-друге, створення системи захисту інформації від несанкціонованого доступу потребує особливо кропіткої роботи з кадровим потенціалом суб'єкта господарювання [4].

Таким чином, з метою підвищення ефективності охорони комерційної таємниці в системі управління фінансово-економічною безпекою підприємствами в Україні необхідно вжити наступні заходи:

1. Розробка інструкцій/положень про забезпечення захисту комерційної таємниці.

Необхідно визначити перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю. Такий перелік може являти собою окремий локальний нормативний акт або міститися в тексті спеціально розробленого Положення про комерційну таємницю чи бути додатком до нього.

Структура і зміст Положення про комерційну таємницю визначається специфікою роботи підприємства та видами інформації, що становлять комерційну таємницю. У Положенні про комерційну таємницю доцільно передбачити наступні розділи: загальні положення; поняття і терміни; перелік інформації, що є комерційною таємницею; порядок допуску працівників до такої інформації і припинення допуску; права й обов'язки працівників підприємства, а також осіб, які залучаються до його діяльності, допущених до комерційної таємниці; права й обов'язки компанії як власника інформації, що містить комерційну таємницю; перелік заходів щодо

забезпечення конфіденційності інформації; організація контролю за порядком використання відомостей, що становлять комерційну таємницю; відповідальність за розголошення комерційної таємниці.

2. Маркування носіїв інформації, що містять комерційну таємницю.

Після того як підприємство визначить перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю, воно має забезпечити секретність такої інформації, адже цінна інформація не може бути комерційною таємницею, якщо вона не конфіденційна.

Тож підприємству необхідно наносити на матеріальні носії, що містять комерційну таємницю, або включати до складу реквізитів документів гриф «Комерційна таємниця» із зазначенням власника такої інформації. Або ж зазначати на документі «Цей документ у цілому та будь-яка його частина окремо містять комерційну таємницю, яка є конфіденційною інформацією і не підлягає використанню та/або розголошенню жодною особою без попередньої письмової згоди власника комерційної таємниці».

3. Підписання угод про нерозголошення.

Крім ухвалення локальних нормативних актів, необхідно забезпечити ознайомлення працівників, допущених до комерційної таємниці, з переліком секретної інформації, з встановленим режимом конфіденційності і відповідальністю за його порушення. Ознайомлення кожного такого працівника має проводитися шляхом підписання угод про нерозголошення.

Угоди про нерозголошення також необхідно підписувати з усіма контрагентами, яким стало відомо про інформацію, що становить комерційну таємницю.

4. Встановлення технічних засобів захисту інформації.

Види інформації та способи її зберігання знаходяться в безперервному процесі змін. Якщо раніше процес комунікації від передачі до отримання одержувачем міг займати місяці, то сьогодні на це йдуть секунди.

Зважаючи на це, не варто забувати про технічні засоби захисту інформації. Технічні заходи захисту інформації передбачають використання спеціальних програм і обладнання, що забороняють перегляд і/або копіювання важливої електронної інформації. Для цього блокують доступ до жорсткого диска або можливість використання змінних цифрових носіїв.

Такі заходи покладають на системного адміністратора додаткові обов'язки: співробітник фірми звертається до нього, якщо потрібен доступ до секретної інформації, мотивуючи свій запит. Таким чином, у разі «витоку» будь-якої інформації системний адміністратор або інший уповноважений співробітник легко визначить коло потенційних порушників.

5. Проведення тренінгів.

Тренінги для співробітників проводяться з метою навчання правилам поведіння з комерційною таємницею, а також інформування щодо відомих справ про несанкціоноване розголошення комерційної таємниці та негативних наслідків такого розголошення як для працівника, так і для компанії.

Отже, кожне підприємство в режимі нон-стоп має проводити роботу із захисту конфіденційної інформації, оскільки важливість цього аспекту беззаперечна і дозволяє підприємству зберегти своє місце і частку на ринку товарів, робіт і послуг, а також уникнути непередбачених витрат. Від того, як надійно захищено комерційну таємницю, залежить не тільки успіх бізнесу, але і безпека підприємства, а також його фінансові ресурси.

Висновки. Економічна сфера діяльності – це сфера завжди актуальна, завжди була і є полем протистояння, боротьби інтересів між людьми, суспільствами і державами. Але і не тільки боротьби, а й співробітництва.

Арсенал співробітництва і, одночасно, боротьбі (чесної і нечесної конкуренції) є надзвичайно різноманітним і різноплановим, але більша його частина – це технології, методи, способи та прийоми оволодіння інформацією конкурента.

Співвідношення важливості порядку використання інформації, що становить комерційну таємницю, та відповідальності за її незаконне збирання, використання та розголошення не відображає повною мірою цінність цієї інформації. Тому вкрай важливо для демократичної та правової держави налагодити правові інструменти захисту, збереження інформації, що становить комерційну таємницю, та відповідальності за її незаконне збирання, використання та розголошення.

Дотримання зазначених вище заходів щодо організації захисту комерційної таємниці не тільки буде запорукою стійкого рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, але й стане підґрунтям у разі розгляду спору в судовому порядку, оскільки перевірка охороно здатності комерційної таємниці здійснюється лише, коли права на комерційну таємницю порушуються і потрібно встановити, чи існували вони взагалі.

Література

1. Конституція України / Відомості Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. Цивільний кодекс України / Відомості Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
3. Господарський Кодекс України / Відомості Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Марущак А.І. Інформаційне право: доступ до інформації : навчальний посібник [Електронний ресурс] / А.І. Марущак; КНТ – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1483755>.

5. Колобов Л., Колеснікова І. Комерційна таємниця та питання захисту комерційної таємниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.edu.com.ua.
6. Васильчак С.В. Захист комерційної інформації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.edu.com.ua.
7. Альшанская Т.В. Проблемы информационной безопасности на предприятиях / Т.В. Альшанская, Е.А. Гурьянова, Ю.В. Королькова / Развитие науки и образования в современном мире: сб. тр. Междунар. науч.-практ. конф. – Люберцы: АР-Консалт, 2014. – Ч. 3. - С. 97-99.
8. Новикова І.В. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика: монографія / І.В. Новикова. – Миколаїв: ФОП Швець В.Д., 2013. – 296 с.